

նութեամբն: զի ի յետին ժամանակս և թարգմանութիւնս աղտո, եւ ըստ նիւթականին շինուածոյ նոր: նա եւ յորով զարգացողոցն օրինակելով ժամս անձանթք առնուան, յորց տիրպալ ձեռնամուկ եղէ իւս ըստ կարի մերուս՝ բացայայտել ինքնորոշոյն (էջ 3) զգործութիւնս արա: որոյ մակագործութիւնն եւ այս: «արդիկ զիսպոնտի պատմականակն իմաստասիրի: Եղաղապէս Աստուածաբանականը: Հատորք, ՄԺԱ, զիսպոնտս եւ ըստ յունացն» իր ճայս փոխանորդ թարգմանի: իրեն թէ արդիկ զինի պատմանի յաջորդակն իկէ գտելի պատմանի, եւ փոխանորդ եղաւ պատմանի: եւ թէ՛ յայս, յայտ եւ ապա թէ պոնիկ էր ազգաւ յին, իբրեւն էլլադացեաց, ուստի եւ ամենայն իմաստասէրք ամենայնացն էին: նա եւ ի նոյն զարգեւն ամենայն. ուստի եւ պատմութիւն էնէ:

Ըստ վիպույթեան թարգմանչին եւ Գառնեցոյ՝ Տայերէն ուրէջ թարգմանութիւն չկար Պրոպիէ քոյոյ, բայց միայն այս վրացերէնէ թարգմանուածը: Ստիկոյ Տայագէտ անդղդային Անիբեր, որ յայց ելաւ Ելիմածնի դասուան, որ ինչ Տնադոյն թարգմանութիւն մ'ալ տեսած է, առկ թարգմանուած եւ նոյն իսկ վրացերէնը: Հայագէտին Տայ իկէլուսա գրած այս նմանի առ ՄԺԱ. Հեղինակն «Մատենադարանին»¹ եւ այսպէս. «Աստուածաբանութեան Պրոպիսիոյ Գիտագէտի լեւրո գտի թարգմանութեան գրութիւն. զովն որ կէն իջգիմաւաց գործէ, եւ զովն որ ի վրայ լեզուէ ի միջին դարու յարարեալ է՝ ամենայնք, — բայց եթէ մի, — օրինակը յէլիմածնի պահաւալէն ի վրայ լեզուէ յօրինակեալ են. եւ Տնադոյն թարգմանութիւնն առաւել հաստատութեամբ արարեալ է քան զայլոյ. առանց երկմանութեան վրայն թարգմանութիւն ի նոյնը լեզուէ ինչն յարարեալ է, եւ վերասին Տայերէն թարգմանեալ:»

«Աստենադարանին» Տեղիկուի հասանական չէ համարիլ այսպիսի Տնադոյն թարգմանութեան մը զոյոյթիւն, այնու որ նաեւ Սիմէոն, կ'ըսէ, իր թարգմանութեան բուն պատմունն մինչեւ իւր ատեն թարգմանուած չգտնելը կը գնէ: Ճնշիլ տեսելով՝ զօրտու որ պատշոյն որ չէ այս պարագայն, անլուր չէ ընդհանրապէս որ միեւնոյն զարծն կրկին անգամ թարգմանել կրտսերապէս մ'առանց զիսանալութե արեւել թարգմանուած է այն: Մեկն ապահով կ'երեւայ Տայերէնագէտին կարծիքն, ինչպէս նաեւ այն՝ թէ նոյն իսկ վրացերէնը նոյն նախնական Տայ թարգմանութիւնն է: Ամեն բան կը պարզէ, եթէ այն մի միայն ձեռագիրն, զոր տեսած է գիտականն յէլիմածնի, ըլլաւ տեսնէ. այսպիսի հաստատուութիւն մ'արժէք ունի նաեւ. յոյն բնագիրն համար, մինչ այժմու. թարգմանութեան այս նկատմամբ ունեցած արժէքը գրեթէ է սղին է:

Անշուշտ Տնադոյն Տայ թարգմանութեամբ

¹ Անշուշտ այս տեղեկութիւնն գտած է Գառնեցին թարգմանչին յաստատութեան մէջ. ժամս զի չենք կարծեր որ Գառնեցի յոյն լեզուի տեղեկի բարձր չափէ թարգմանիլ Սիմէոն կրտսերն չունէր յոյն բնագիր մ'առելէ, այլ վրացերէնէ, որ անշուշտ տղպառ միմուտ էր որ յոյն բառով: Այս բառին «գիտագիտութիւն» կը ցուցնէ որ յին ժամանակներէն չէ առնուած ընդօրինակութեամբ:

² Մաթեան արտօրեակ իսթրիմածնութիւնն է, յորում կը կարծէ Գառնեցի թէ արդիկ զպատմի աշխրհութիւնն որ անոր յալովը Ապոլլոն կը միմու ի Շաղկապէ Աստուածաբանականը, տիրապէս:

³ Մատենադարան, էջ 669:

պէտք է մեկնել այն զրոյց հայ չեզուքն մէջ տեսնուած զարմանալի երեւոյթը: Մէկ կողմանէ յայտնապէս կը տեսնուի յոյն լեզուի աղգեցում իւնի թարգմանութեան մէջ, միւս կողմանէ այնպիսի բառապալմանութիւններ, որ յունածեւ նման գրութեանց անտարբեր են, եւ ոչ ալ ըստ յունարէնի ինչպէս են այլոց բառապալմանութիւնը: Անշուշտ հայ նախկին թարգմանութիւնը յունարէս էր, եւ տեղ տեղ (ինչպէս պիտի տեսնենք) նաեւ շփմանութիւնը (ինչպէս լեզուի պատմութիւն): Այն տեղերը նիւթակոնորէն թարգմանուած կ'երեւան ի վրացերէն, որմէ կրկին անգամ նոյնպէս նիւթակոնորէն Տայերէն թարգմանուած են. այնպէս որ եթէ չզդիտայիլք կամ չընդգռնէինք այս պարագայն, պէտք էր ըսել որ ուղղակի յունարէն թարգմանուած է այժմուս հայն: Մեր բնածր կը հաստատուի հետեւեալ քանի մ'օրինակներով, որով նաեւ զրոյս լեզուին վրայ գաղափար մը կալովել կարելի կ'ըլլայ:

Լեզուի ինքնատմամբ յունարէնի աղգեցում թիւնը կը տեսնուի նաեւ շատ մը բառերուն պարզապէս օրինակութեան, զոր օր. «սիւլայ» (=σικύα, բարդ. եւն), որ իբրեւ իմաստասիրական յատուկ բառ յեղեղուած կը գտնուի: Ահա օրինակ մը. Պրոպիէ թէ լեզուէ պատահական չէ այն՝ «յորուս» տեղեկ լեւրոյ ընդ միմուտս պէլուտայն»² այսինքն՝ որ կ'ըզի կայ տայոց եւ քոնիլ տեղ: Հայոյն՝ «պիտուրէլայ» բնածր յունարէն ἀλληλουχία (կապակցութիւն, աղերս) բառն է: — Հայոյն Տայ մար բարբոսիկն անհասանալի է այն նախադասութիւնն որ կ'ըլլայ թէ «իմացական տեսակաց անձն զինի եւ երկրորդ ներկացուցանէ զոր օրինակն: Գիմառ նախապալման»³ որ է յունարէն ἐμφρασις բառն, որ նախնաբար «աղգուածութիւն» բնէ է:

Կարծենք թէ աւելորդ է ըսել որ յունարէնի հաստատ յօրինակած բառերու եւ նիւթակոնորէն նմանցումն առնութեանց լեզուն մը կը գտնուի զրոյս՝ ինչպէս նաեւ այլ նմանեաց մէջ. օրինակի համար՝ «իւրնաթիակ» (ἀποσπῆς) այսինքն՝ իր ըստ իրեան կամ յիշեալն է. — «մեղէն»⁴, (ἐνισαός, ἐνοειδές, յատուկ). — «բարետեսականութիւն» (τὸ ἀγαθοειδές)⁵. — «վրեբուութիւն»⁶ (τὸ ἀναγινωρ αἰτιον, պատճառ վրեբարմա): — «ի ձեռն ջրեթերութեան շափեպի»⁷ (περιόδος, περίοδος) եւ այլ նմանեաց, զոր չենք յիշել: Ասոյն թէ՛ եւ միմուտ այնպի խոտելի ալ չըլլան նոյն զարոյց հայ լեզուի վիճակը գիտելով, բայց կայ մեծ մաս մ'ալ որ ըսէ անհեթեթ է անխման նմանութիւնն է: Աւելի խորիքն են յունանոյ առնութիւնը եւ նմանեացն:

¹ Հմմտ. Հատոթ իր. ԳԻԵ. եւն յառաջի:
² ԳԻԵ. էջ 313. 5 (= ԳԻԵ՝ XCIV, p. 82. 23).
³ ՂԵԵ. թղդ, էջ 461. 18: ԳԻԵ. էջ. (CXCIV, p. 112. 25) Τὸν πορῶν ἀρα εἰδὼν γινῶξ δεινέως ἔχει τὸς ἐμφοδούς. Լատին թարգմանն հոս emphases լատինական է: «iactas vel potius apertas significationes».
⁴ Հմմտ. Գ. էջ 16. 15 եւն:
⁵ ԹԵ. էջ 298. 10. թժԳ. եւ յառաջի:
⁶ ԹԵ. էջ 383. 10:
⁷ ԶԵԲ. էջ 400. 11:
⁸ ԶԵԲ. էջ 474. 7 եւն:

⁹ Օրինակի համար ի մէջ այլոց կը գտնենք. (ԳԻԵ, էջ 260. 3) բան մ'էթէ Գառնեցի բաղկաւ, «նիւթի քոնիլ» բառով, (= ԳԻԵ, LXXIX, p. 74. 26 «πεποτθός ἐστι τὸ δλον»), այսինքն՝ բան մը կը կրէ ամբողջ, ինչպէս կը

Այս քանի մը տեղ ալ, որ այստեսպէս կը տեսնուին որ թարգմանիչը շփոթ տեսեր է կամ նաեւ սխալ թարգմաներ: Պրոկղ կ'ընէ թէ այն բանին որ ժամանակաւ կը չափուի, ի դէպ է որ ի ժամանակն ալ ըլլայ եւ ներգործէ: Այս խօսքն է թարգմանչին գրածը. «Իսկ եթէ ամենայն չափի, ըստ էյն նմ գը ըստ ամենակին եղանի»¹ եւն. Յայտնապէս կը տեսնուի որ *προσθηον* (ի դէպ) կարգադրեր է *προσοικον* (միմաստ, ըստ էյն) — ըստ Պրոկղի՝ այն բանն որ հաղորդ է ժամանակի, նաեւ ըստ թուոյ կը յառաջանայ. թարգմանիչն ընդհատապէս կ'ընէ թէ «*ըստ թուոյ արեւել լինի*»² չորս կ'երեւայ թէ շփոթեր է թարգմանիչն *πορεω* (ստեղծել, իրկել) իւր միջական *πορεω* (իւրեւ, յառաջանալ եւն.) ձեւի հետ: — (ՃԻՁ, 386, 4) «Ամենայն... եւն. թիւն յամենայն բերինա ակեւործէ»³ փոխանէ «հաղորդի» կամ «անցանի»⁴ ինչպէս ունի բնագրի մը. — (CXXCV, p. 97, 40... *διὰ πάντων ποιεῖται*). Յայտնի է ուրեմն որ թարգմանիչը շփոթեր է *πορεω* (երթալ, յառախել) եւ *φωτειν* (տակել, տակաւործել) — կըստինքն գեւ. այսպիսի փոքրներ բերել հաս. բայց վասն համառօտութեան կը շատանայր զնել լոկ երկու օրինակ, զորոնք տասնից բնագրի օգնու թիւն ան հնար է հասկընալ: «Եւ այս, կ'ըսէ թարգմանիչն, ոչ յամէ (ձեւ). «այն է) ամենայնի փառապէս եղեալ»⁵ ըստ իրեանն անյայնապէս հայտ էր համար սակէ պարզ խօսք չի կրնար ըլլալ. բայց թէ ինչ կը նշանակէ այս խօսքը՝ այն ոչ որ կրնայ տեսնուիլ: Յիշեալ նախադասութեան, որ կէտ առ կէտ տեսնողական է յուսարեւին, իմաստն է «այս բանս ամենուն հաղորդակիւն չի գարդիր»⁶ (Մեկնութիւնն այս է. յոյն բառ առ բառ կ'ընէ «եւ այս կըսէ» (passio) ոչ գաղտնի գամենքուրծել լինել»⁷ միայն թէ թարգմանիչն ըստինքն բառն (հաս) «կընք» փրկիստփայտից մտքը անուայ: թարգմանիչն է նիւթական իմաստով (փիշոյ, նեղուրէկն, շլատ եւն.), եւ տեւի յուեցուցեր «շնաակար» ընելով: — Ուրիշ տեղ մ'ալ կը կարգադրէ. «Եղականն ոչ է ստոյգ

եւն. թիւն»⁸ ստոր իմաստն բուն հակառակն է, այսինքն թէ «այն որ եղականն է, չէ ուրեմն տակաւին այն՝ զոր պիտի գեւ. ըլլայ»⁹ Սակայն հայտնի այսպէս թարգմանութեան պատճառն այլաւ, թերեւս իւր վրական ընդգրկին մէջ պէտք է փնտռուէ. վասն զի յոյն հաս պայծառ է, եւ առիթն չէր կրնար տալ այսպիսի նախադասութեան մ'որ թէ եւ կարելի է նոյն իմաստով ալ հասկընալ, բայց սովորական անով խօսելով՝ բոլորովին ուրիշ իմաստ ունի: Վերջապէս թերեւս յոյն բնագրին ազդեցութեան նշան համարիքն այն ալ որ տեղ մ'ուր յոյնը թերի է, ճշգրի նշանակէ թերի կ'երեւայ նաեւ հայրը¹⁰:

Յունական այս այստիւր ազդեցութեան փոխարէն շատ տեղ կը գտնենք այնպիսի բառեր եւ աստութիւններ, որ թէ եւս յունական մանրկներով՝ բայց բոլորովին այլապէս եւ անմանն ոչ միայն յունին, այլ եւ այն բառերուն, որ այլ շատ մը հայ նման զոյգ մէջ կը գործածուին, թէ եւ չենք ուզիր բնէ առով որ ասոնք ամենն ալ զրոյցս լեզուին միայն սեպհական են: Օրինակի համար. «Յաղապ լիբը-ցուցով» եւ *վերջացելը*¹¹ (այսինքն մեր բառերով՝ «արտադրող» եւ «արտադրեալ»¹² զոր ըստ յունին պէտք էր անշուշտ «յարածող» ըսել) — «Արեւոտարեւոյն»¹³ եւ հանաւորն¹⁴, (որ շատ յոսանալ կը կրկնուի, ինչպէս առ հասարակ նաեւ մեկնութեան ալ) փոխանէ յունին *ἐπιστήμη* բառին, զոր մեր միշտ «մակարդութիւն» կը թարգմանին, այսինքն գիտութիւն: — «Որոց բարութիւն ներշնչուի է»¹⁵ փի. «նշիլ» է ինչպէս է յոյնն, եւ ինչպէս կ'ըսեն այլք. սակայն այս բառն կրնայ զուգէ այլապէս ալ մեկնուիլ: — «Ամենայն դեռութեանց լաւագոյն է քան զորս յիշեցնէ ներքեւ-եղին»¹⁶ (եւ ալ ստոր շատ ձեւերով) այսինքն խօսելով մեր խառնեաց իմաստասիրական լեզուով (զոր շատ մասին մէջ յայտար ալ կը գործածենք) «Ենթագրիւն (կամ «Ենթակայապիլ»¹⁷ անագոյն է քան զնիւթագրեալն»¹⁸ հաս յուսարեն *ὑπόστασις*, *υπόστειμι* եւն բառերը գործածուած են, զոր այլք միշտ «Ենթակայ»¹⁹ «Ենթակայապիլ» եւն բառերով թարգմանած են եւ գեւ. կը թարգմանեն: — «Ոչ կարօտանան տեղոյ եւ յարաբերութեան»²⁰ այսինքն «անըր-

միկն նաեւ շատի թարգմանիչը: Հմմտ. Բ, էջ 12, 3. — ԻԹ, էջ 93, 17 «Ամենայն աստուծոն է եկական ի ձեռն նմա-նութեան» (— XXIX, p. 63, 10 *πᾶσα πρὸς ὁδὸς* = *progressus*) այսինքն յառաջ գալիս բառն էր, որ չէր նիւթական թարգմանութեան է: Հմմտ. ՃԻՁ, էջ 141, 8. — ԳԹԻ, 336, 4 «Աստուծոն էնթակայոր միակ է» (— CXIV, p. 87, 31. *πᾶς θεὸς ἐνὰ ὁδὸν αὐτοῦ ἐστιν*), այսինքն «Բարութիւն» կառաքան: — ԳԹԲ, 449, 13 «Ինչպիսիքն» (— *αὐτοῦ*), անպիսին (ԳԹԲ, 346, 8) «Երբութիւն խաղաղութիւն» (— *διόναμις* *πραγαζή*). — ԳԹ, 327, 8 «որպէս ասի էակ տա ինքզանութիւն» (— CV, p. 85, 21 *ὡς ἔχει τοῦ ὄν πρὸς τὸν ὄν*) այսինքն ինչ յարաբերութիւնն որ ունի էակին (ինքնանութեան հետ) — ԳԹ, 500, 6 «անձին կարգ... զնոյն հարաւորն է զմեծութիւնն ունին», այսինքն նոյն յեւն. խօսքն, պատմածն է որ «ձեւին, ԳԹԲ օղիյա կ'ըսեն, որ հաս ալ գործածուած է (CCX, p. 117, 13) եւ որ նախաբար «կարդանք, քակել (հմմտ. անիլ. դիւն)» եւն եւն:

¹ Ի, 123, 11 — ԳԹԲ, 1, 68, 23:
² ԳԹԲ, 474, 11 — ԳԹԲ CXCIV, p. 113, 29 *κατὰ ἀρίστην πορεύεται*.
³ ԳԹ, 489, 19 — ԳԹԲ CCVI, p. 116, 24 *καὶ τοῦτο οὐ μὴ παύσεται περι ἀπίστος τοῦ πᾶθίμα γέννη-σεν, ἢ αὖ, hanc passio non desinit circa omnes animas* esse. (i. e. hoc singularis ac universalis animabus accidere nonquam desinit). — Հմմտ. նաեւ ԳԹ, 232, 6. եւ «սի-տանքն», բայցն նկատմամբ ըստինքն:

¹ Ի, 126, 5 — Լ, p. 68, 37.
² Ի, 25, 18 (նոյն հաստին վերին «գէ գացուց Կիլիգ»¹) — ԳԹԲ VI, p. 53, 3 *καὶ εὐχόμεν τοῦ ἐξ ἀρχῆς*.
³ Ի, 27, 1 եւ — VII, p. 53, 4 etc. Յունարէն *παράγω*, եւն թարգմանում են բառերը համապատասխանող զոր յետոյ թարգմանած է «Ինքզայարեցողութիւն» (Հմմտ. ԳԹ, 86, 12. ԻԹ, 89, 8).
⁴ ԳԹ, 40, 6 — XI, p. 55, 18.
⁵ ԳԹ, 449, 19 — XIII, p. 56, 3, 4 *κατὰ τὴν... παρουσίαν*. Հմմտ. ԳԹ, 133, 2 եւն.
⁶ ԳԹ, 69, 6 — XVIII, p. 57, 48. *πάν τοῦ ὑποστατικὸν τινος κρείττον ὂντι τῆς τοῦ ὑφισταμένου φύσεως*. Հմմտ. ԳԹ, 70, 3. ԻԹ, 83, 16. 17 եւն. Իսկ այստէր թարգմանածն է «ներեացեալ» եւն. (Հմմտ. ԳԹ, 298, 10.) Իսկ «կայստեւ», գրուած է անց մ'ալ (ԳԹ, 39, 1) որ յոյնն է *προϋπὸστασις* (— XI, p. 54, 47). վերջապէս ուրիշ տեւ-գիր (ԻԹ, 78, 1. ԻԹ, 83, 6) «յոստ»² խօսքովն վերջապէս եւն կ'ընէ, եւ որ յոյնն է զարեւալ զարեւալ բառը (— XXII, 60, 20 եւն.) բայց ինչը այս բառն յետոյ նաեւ «Կիլիգ», շոյց զիւր էութեանն (փոխեր է ԳԹԲ, 449, 15 — CLXXXIX, p. 110, 47 *δαντὴν ὑπόστασιν* եւն.)
⁷ ԳԹԲ, 377, 9 — CXLI, p. 96, 21... *τῶπαν καὶ διασώσων*.

պէս աւելի վերնագիր ունի քան յոյնը, որ միայն սկիզբներ ունի քանի մը հատ: Ասիկէ յայտնի է որ ինչ մեծ խնամքը պէտք է որ ըլլայ ապագայ հրատարակութիւնն Պրոկիը հայ թարգմանութեան: Բայց յամենայն դէպս՝ ոչ միայն մեր մատենագրութեան, այլ եւ եւրոպական բանասիրութեան համար մեծ արդիւնք կը շահուի, եթէ ի լոյս բերուի Պրոկիը մանաւոր նկարչի հայերէն թարգմանութիւնն, որ յեջմիածին կը գտնուի՝ ըստ սնդղդիպցի գիտնականին:

4. Թ. Տ.

ԳՐԱՆԻՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԿՐԹԱՆՈՒԹՅԱՆ ԵՐԵՎԱՆԻ ՍԱՀՄԱՆԱՐԹԻՒԹՅՈՒՆԸ, ԱՐՏՄԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՈՒ ՈՐՔՈՒՆԻ ԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԳՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Նշեցած գեղերը, վաղեմի պատահարներն երեւան հաները՝ չէ թէ միայն զգածու՞մք, այլ նաեւ պարտք մըն է: Ըս որ պահանջէ մեզմէ արդարութիւնը, որ յայտնուելու կը փափաքի. առ կը պահանջէ ժամանակին խուզարկութեան հոգին, որ մէկ կողմէն ճարակ կը մատակարարէ մտաց լուսոյն ու մէկւղ կողմէն կը լուսաւորէ քօղով ծածկուած անցել մը:

Գրանսիրականայի մէջ տիրող ներքին կողմնացոյցութիւնները, նուազագոյնութիւնն ու շարունակեալ խռովութիւնները՝ երկիրը բոլորովին փրճանալու սահմանը բերած էին, երբ անդին՝ իր արեւելեան սահմանները երեւան կ'ըլլէ ազգ մը, «մէկ ժրգոյն, կարողութիւն ունեցող, արդարակրօն ազգ մը» վաճառականութեան ու արուեստից օծեալը, արտօրուած ու ներդուծող տիկի հայ ազգը՝ — իւր հաւատքին մարտիրոսն՝ — որ նոր հայրենիք մը կը խնդրէ իրեն:

Գրանսիրականից այն ատենի իշխանը՝ աղէկ ճանչցաւ իր երկրին ողորմելի վիճակը, որպէս զի արդէն շատ բաներու մէջ պակասութիւն կրող երկիրը ճադտար վաճառականներով եւ կարգաւորեալ արուեստագէտներով հարստացրէն, եւ ասով թէ՛ երկրին ազդեցութիւնը տեղը բերէ եւ թէ՛ իր անուան վրայ խօսելու աւելի ընդարձակ շրջան մը տայ՝ սիրով ընդունեցաւ օտարները:

Ազգայնիք երկու անգամով պանդխտեցան այս իրենց նոր հայրենիքը: — Առաջին՝ «պատի գաղթականութիւնը» հանդիպեցաւ Գեորգ Ռադոցի Բ. ի ատեն 1654ին: Չեռուրնի փացած հատակտարներէն պաշտի միայն գիտնէր՝ որ իրենց առաջնորդներն եղած ըլլան Մարտիրոս

Գանտար անուն մէկն եւ Ազգէյ Կղբալը: Սակայն այս հեղու շմացին երկայն ատեն երկրին մէջ. վասն զի ներքին ու արտաքին խառնակութիւնները վերանորոգուելու՝ զորներ կամ իրենցմէ շատերն ստիպեցին որ շուտ մը երկիրը թողուն ու իրենց յատարման տեղերը քաշուին: — Ոմանք՝ Կլերկէյի երկրին արեւելեան սահմանները մնացին:

Երկրորդ — բուն ու խմբովին — գաղթականութիւնը պատահեցաւ (1672ին), երբ Մուսախայի իշխանը Հայոց կրօնին դէմ հալածանք հանեց: Ներսէս գաղթողներուն մէջ կը գտնենք ի մէջ այլոց՝ իրենց առաջնորդը Զիլիֆտար Մինաս եպիսկոպոսն եւ ուրիշ եկեղեցականներն: Ասոր վրայ Կլերկէյ Սէնգ Միգըլը (ճուրճով) ուղղափառ հայ եկեղեցւոյն ժողովրդապետութեան պատմութեան մէջ յայտնի տեղեկութիւնները կը գտնենք գրուած. «Ապա մինչ եկն բազմութիւն հայոց յերկրէն պուղտանաց եկն ընդ նոսա գերապայտաւ եպիսկոպոսն իւրեանց Մինաս վարդապետ Զիլիֆտար տղաւ կոչեցալն եւ այլք բազումք քահանայք, որոց անուանք են այսօրեկն. պ. տէր լորիայն սեւզվիցի, մընտրուլ անուանեալն որ էր աւագ քահանայ ընդ բոլոր երկիրն պուղտանաց... պ. տէր ասփատուրն խաճա նիգօյնան, որ աստ ձեռնագրեցաւ ի նոյն վերոյգրեալ մինաս վարդապետէ: Ասոցմէ զսա պատմութիւնը կը յիշատակէ նաեւ պ. Զաքարիա, Թեոդորոս ու Խաչատուր քահանաները:

Գլխաւոր տեղերն զորոքը աւելի բազմութեամբ բռնեցին Հայերն — ինչպէս ամենուն յայտնի է — եղան՝ մանաւանդ Կերլա, Կլերկէյ, Պաշտպալով, Սեղվիլ, Պիսիլից, Չիք — Ըօվեօ, Գանտար, Բեդէլէ, Կէօրկէն եւ այլն: —

Առաջին գաղթականն նպատակն է այս գաղթականութեանց տեղերուն մէջն առանձինն իմ կերպով Եղիսարեթուպոլսոյ վրայ խօսիլ: Ասոր վրայօք՝ քաղցին դիմաւորեան մէջ գտնուած արձանագրութիւնները, մութ հանգիստն ու արտօնութիւններն ըստ մասին ընդօրինակուած ու ըստ մասին թարգմանուած՝ պիտի տեսնեն ընթերցողները՝ Ա. Թէ Երբ եկած հաստատուած են Եղիսարեթուպոլսոյ ազգայինք իրենց հիմակուան բնակութեան տեղը: Բ. Թէ Գրանսիրականից իշխաններն ու Աստուրից կայսրներն ի՞նչ առանձնանորհուլութիւններ ու արտօնութիւններ ընդունած են. եւ մասնաւորապէս Գ. Թէ ի՞նչ միջոցներ բանեցրելով եւ ի՞նչ ծամբաներ բռնելով եղած են Հայք սեպհական տէր հիմակուան Եղիսարեթուպոլսոյ քաղքին